

**PRISTUPAČNOST JAVNIH PROSTORA NA PRIMERU UNIVERZITETSKOG
KAMPUSA U NOVOM SADU****ACCESSIBILITY OF PUBLIC SPACES THROUGH THE EXAMPLE OF THE
UNIVERSITY CAMPUS IN NOVI SAD**

Sara Stanić, Ljiljana Vukajlov, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Oblast – ARHITEKTURA I URBANIZAM

Kratak sadržaj – *Pristupačni javni prostori predstavljaju osnovu stvaranja zdravog društvenog sistema. Primenom principa univerzalnog dizajna na javnim površinama ostvaruje se integracija svih grupa građana u društvo i na taj način se izbegava diskriminacija istih. Predmet istraživanja smešten je u kontekst savremenog čoveka i promena koje su se događale u svim aspektima života ostavljajući značajan uticaj na svakodnevno funkcionisanje stanovnika. Rad se fokusira na adaptaciju urbanističkih elemenata obuhvatajući različite potrebe, mogućnosti i navike modernog čoveka, u cilju obezbeđivanja uslova za stvaranje inkluzivnog društva bez diskriminacija.*

Ključne reči: *Pristupačnost javnih površina, univerzalni dizajn, inkluzija*

Abstract – *Accessible public spaces are the axis of creating a healthy social system. By applying the principles of the universal design in public areas, the integration of all groups of citizens into society is achieved avoiding discrimination on any level. The subject of the research is placed in the context of a modern man and the changes that have taken place in all aspects of life, leaving a significant impact on the daily functioning of the population. The thesis focuses on the adaptation of urban elements, encompassing the different needs, possibilities and habits of a modern man, in order to provide conditions for the creation of an inclusive society without discrimination.*

Keywords: *Accessibility of public spaces, universal design, inclusive society*

1. UVOD

Pristupačnost je koncept prema kom se proizvod, izgrađena sredina, usluga i informacija definišu tako da ih samostalno i u potpunosti može koristiti svaka osoba. Ovakav koncept podržava raznovrsnost i podstiče društvenu jednakost. Pristupačan dizajn omogućava svim stanovnicima učešće u društvenom, kulturnom i javnom životu. Motiv istraživanja pristupačnosti javnih prostora odražava težnju za optimizacijom urbanih područja u smislu iskorištavanja maksimalnog prostornog potencijala

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila dr Ljiljana Vukajlov, red. prof.

i omogućavanja svim stanovnicima uživanje u korišćenju istih. Cilj rada jeste da ukaže na potrebu implementacije principa pristupačnosti na javnim površinama i predloži mogućnosti rešavanja problema. Predmet istraživanja smešten je u kontekst savremenog društva koje je u konstantnom razvoju i čije se potrebe, navike i načini funkcionisanja stalno menjaju.

Izgrađena okolina bi trebalo da prati razvoj stanovništva i da se formira tako da zadovoljava potrebe modernog društva. Istraživanje utvrđuje nivo pristupačnosti univerzitetskog kampusa u Novom Sadu i razvijenost principa univerzalnog dizajna na javnim površinama.

U prvoj fazi istraživanja, rad se oslanja na istorijske činjenice i njihovu komparaciju sa savremenim podacima u oblastima demografije, nauke i tehnologije, dok u daljoj analizi prevladaju metode terenskog istraživanja, prikupljanja beleški i fotodokumentacije kao i proučavanje literature i zakonskih okvira u svetu i kod nas.

Krajnji rezultati rada teže da ukažu na načine na koje primenom principa univerzalnog dizajna gradovi postaju funkcionalniji, jednostavniji i lakši za upotrebu. Razvoj pristupačnih javnih prostora jeste uslov za formiranje inkluzivnog društva bez diskriminacija, što je u 21. veku jedna od zastupljenijih društvenih tema. Stoga, istraživanje ovog tipa je od velikog značaja za sva urbana područja koja teže unapređenju i podizanju kvaliteta života.

**2. ISTORIJSKI OKVIR RAZVOJA
PRISTUPAČNOSTI**

Dvadeseti vek doneo je značajne socijalne promene podržavajući ljudska i građanska prava. Prvi talas tih promena podrazumevao je promociju i integrisanje inkluzije u svakodnevni socijalni život, kao i sprečavanje diskriminacije na svim poljima. Paralelno sa tim, demografski podaci su se menjali i sve više pažnje je posvećivano istraživanjima strukture svetske populacije. Globalni razvoj svih industrijskih i privrednih grana uz društvene promene doprineo je razvoju ideje o pristupačnoj sredini, kao i o inkluzivnom društvu bez diskriminacija.

2.1. Uslovljenost razvoja pristupačnosti u izgrađenoj sredini

Današnja demografska slika sveta se korenito promenila u odnosu na onu od pre nekoliko decenija, kada je izgrađen veći deo gradskog prostora. Oko 15% svetske populacije, odnosno bilion ljudi, živi sa nekim oblikom invaliditeta, od kojih 2-4% ima značajne poteškoće prilikom

samostalnog funkcionisanja. Globalna prevalencija invaliditeta danas, veća je od prethodnih procena Svetske zdravstvene organizacije, koje datiraju iz 1970-ih i sadrže brojku od oko 10%. Ova globalna procena osoba sa invaliditetom u porastu je zbog starenja stanovništva, kao i znatnog poboljšanja u metodologijama koje se koriste prilikom operacija, lečenja i rehabilitacija, a čiji je primarni cilj spasavanje života.

2.2 Razvoj pristupačnosti u izgrađenoj sredini

Usled sprovođenja novih zakonskih regulativa i pravilnika o obaveznoj pristupačnosti i društvu bez diskriminacija, primetan je i sve više prisutan pritisak na arhitektonsko-urbanističku industriju kako bi se stvorili pristupačni, funkcionalni proizvodi, prostori i okruženje. U prvoj polovini 20. veka, dizajneri, arhitekta i urbanisti oformili su „dizajn bez barijera” kao reakciju na zahteve drugačijeg društveno-odgovornog oblikovanja.

Ovakav koncept nalagao je uklanjanje prostornih i fizičkih barijera osobama sa invaliditetom u objektima i na javnim površinama [1]. Sledeći talas inovacija u inkluzivnom dizajnu pojavio se kao koncept 70-ih godina dvadesetog veka čija inicijativa je bila generalna inkorporacija pristupačnih rešenja u dizajn svih elemenata prostora i u oblikovanje okoline. Ono što je vodeća ideja danas jeste da sam dizajn ne razdvaja korisnike na dve ili više grupa. „Univerzalni dizajn” kao krajnji rezultat razvoja pristupačnosti nalaže da svaki segment naše okoline bude dostupan svakom korisniku bez obzira na njegove fizičke i intelektualne mogućnosti.

2.3. Zakonska regulativa obezbeđivanja pristupačnosti u izgrađenoj sredini

U zavisnosti od stepena razvijenosti država širom sveta, svest i promocija inkluzije događala se u različitim vremenskim periodima i na različite načine. U Srbiji je 2006. godine donet Zakon o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom, čime je stečen osnovni preduslov uređenja i adaptacije okoline u skladu sa principima univerzalnog dizajna [2].

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, koju je Srbija ratifikovala 2009. godine, ukazuje na to šta države mogu i treba da urade, kako bi osobama sa invaliditetom obezbedile da imaju i uživaju ista prava kao i svi drugi. Obaveza svake države je da obezbedi jednak tretman za osobe sa invaliditetom, uslove da mogu da vode samostalan i zdrav život, da im pruža podršku u raznim oblastima i aspektima života, u skladu sa njihovim mogućnostima, odnosno da razvija socijalne usluge njima namenjene.

3. UNIVERZALNI DIZAJN

3.1. Definicija univerzalnog dizajna

Univerzalni dizajn označava pojam koji podrazumeva konfiguraciju okoline i dizajn svih elemenata iste, tako da su u potpunosti pristupačani, razumljivi i čitljivi od strane svih ljudi, bez obzira na njihove godine, veličinu, sposobnost kretanja ili bilo koju vrstu invaliditeta.

Čitavo okruženje, uključujući sve urbanističke elemente, izgrađene objekte i elemente enterijera, trebalo bi da bude oblikovano tako da ispunjava potrebe svih ljudi koji žele da budu korisnici istog. Univerzalni dizajn nije namenjen selektivnoj primeni zarad benefita manjinskih grupa ljudi,

već predstavlja opšti i osnovni uslov dobrog i kvalitetnog dizajna. Zato je njegove principe neophodno ispoštovati u svim oblastima života i na svim prostornim nivoima.

3.2. Principi univerzalnog dizajna

Koncept univerzalnog dizajna stvorio je arhitekta i industrijski dizajner Ronald Mejs 1997. godine. Univerzalni dizajn bazira se na sedam osnovnih principa koji podrazumevaju: nepristrasnu primenu, upotrebnu fleksibilnost, jednostavnu i intuitivnu upotrebu, uočljivost informacija, toleranciju greške, nizak stepen fizičkog napora i pristupačan i ergonomski ispravan prostor. [3]

3.3 Ciljevi primene principa univerzalnog dizajna

Potpuno pristupačna okolina je cilj kojem teži ceo svet. Alatima univerzalnog dizajna i promocijom istog u različitim strukovnim poljima moguće je stvoriti sredinu bez barijera, koja svim stanovnicima omogućava jednako kvalitetno iskustvo korišćenja. Pristupačnost je osnovni preduslov za jednako učešće i participaciju osoba sa invaliditetom u društvu. Bez nje nema ravnopravnosti, inkluzivnog obrazovanja, zapošljavanja, samostalnog života ili kretanja, odnosno poštovanja osnovnih ljudskih prava.

4. PRIMERI PRIMENE PRINCIPA UNIVERZALNOG DIZAJNA NA JAVNIM PROSTORIMA U SVETU

4.1. Ulica – park Bel, Sijetl, SAD (Bell Street Park, Seattle, USA)

Ovaj projekat predstavlja hibrid parkovskih aktivnosti i sastavnih saobraćajnih elemenata ulice. Stanovnicima Sijetla pruža prostore za socijalizaciju i razgovor u prijatnim zelenim ambijentima, dok omogućava i prolazak javnog gradskog prevoza, automobila, biciklista i vozila hitnih službi. Suptilno topografsko odstupanje od standardnih raskrsnica koje je postignuto podizanjem nivoa kolovoza na nivo trotoara, rezultiralo je u kontinualan prostor bez barijera i bankina. Materijali u parteru podsećaju na parkovsko popločanje čime je postignuta atmosfera pogodnija i bezbednija za pešake, s obzirom da je na taj način usporen saobraćaj.

4.2. Park Tongva, Santa Monika, Kalifornija (Tongva park, Santa Monica, California)

Transformacijom parkinga u bujni pejzaž organiskih brdovitih formi, livada i vrtova, stanovnici Santa Monike su dobili jednu od kvalitetnijih destinacija u gradu. Područja parka namenjena socijalizaciji na izuzetno visokom nivou doprinose socijalnoj održivosti projekta. Dizajniran je u uskoj saradnji sa gradskom vlašću i zajednicom te su kreirani prostori za odmor i kontemplaciju, veliki prostor za okupljanje građana i inkluzivno igralište za sve uzraste i sposobnosti. Projekat se posebno bazira na promociji zdravog života, fizičke aktivnosti podstičući korisnike na vožnju bicikla i šetnje po blagim nagibima parka.

4.3. Stajalište javnog gradskog prevoza, Portland, Oregon, SAD (Public transport stop, Portland, Oregon, USA)

Kako se gradski život na ulicama Portlanda razvijao bilo je neophodno rekonstruisati i gradska stajališta i trans-

portne linije kako bi se uklapale u celokupno okruženje. Studije koje su prethodile ovom projektu, ukazale su na razne načine na koje građani čekaju prevoz – stojeći, se-deći, naslonjeni na element stajališta ili šetajući okolo [4]. Izradom tramvajskog stajališta sa laganom konstrukcijom, otvorenom sa prednje i zadnje strane, visoko osvetljenom i obeleženom audio i vizuelnim znakovima ispunjene su sve mere koje su u svrsi zadovoljstva građana.

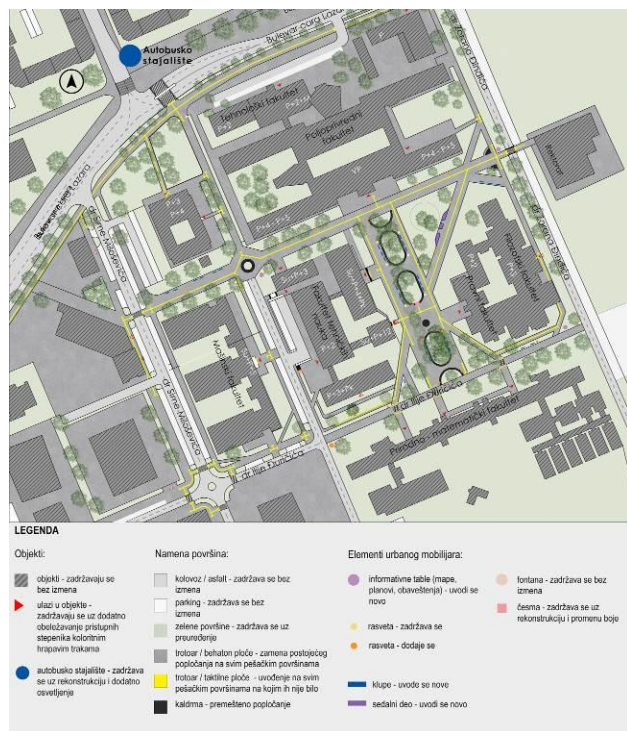
5. PROJEKAT PREUREĐENJA UNIVERZITETSKOG KAMPUSA U NOVOM SADU

5.1. Analiza uslova pristupačnosti univerzitetskog kampusa

Istraživanje stepena pristupačnosti univerzitetskog kampusa u Novom Sadu sastoji se iz nekoliko segmenata. Prilikom obilaska terena rađena je prva faza analize elementa pristupačnosti i izrada fotodokumentacije postojećeg stanja. Drugi segment istraživanja podrazumeva komparaciju trenutne situacije kampusa sa standardima univerzalnog dizajna, kao i sa realizovanim primerima širom sveta. Nakon toga usledila je selekcija projektantskih rešenja koje je moguće smestiti u odabran kontekst i njihova adaptacija postojećim konfiguracijama kampusa. Predmet istraživanja obuhvata pristupne ulice i prilaze kampusu, ulaze u pešačke zone kampusa, parterno uređenje, dimenzije urbanističkih elemenata, organizaciju i strukturu kampusa, opremljenost urbanim mobilijarom i ulaze u objekte koji se nalaze u okviru samog kampusa.

5.2. Predlog uređenja univerzitetskog kampusa prema principima univerzalnog dizajna

Na lokaciji univerzitetskog kampusa neophodno je kreirati jedinstven prostor koji je lak za snalaženje i dostupan svim građanima, slika 1.

Slika 1. Prikaz novoprojektovanog stanja univerzitetskog kampusa

Prema projektu je parterno uređenje formirano tako da bude bezbedno, komforno i lako čitljivo.

Kako visoko-obrazovne ustanove koje se nalaze u okviru kampusa koriste sve društvene grupe neophodno je adaptirati prostor prema principima univerzalnog dizajna, kako bi se izbegla diskriminacija određenih građana, a samim tim i kršenje osnovnog prava na rad i obrazovanje. Na širokim stazama kampusa koje čine pešačku zonu predviđeno je postavljanje staza vodilja - staze sastavljene od ploča sa paralelnim rebrima, koje prate čitav tok ulice. Staze vodilje se prekidaju poljima upozorenja na onim mestima na kojima postoji mogućnost skretanja ka drugim ulicama, površinama ili ka ulazima u objekte. Glavni pešački pravci unutar kampusa su zadržani jer zajedno čine logičan sistem kretanja.

Dva široka podužna pravca presečena su dijagonalnim stazama i na taj način je kreirana mreža staza kojom su povezani svi objekti kampusa. Vizure kampusa su jasne, a prostor je saglediv iz svih uglova. Na taj način korisnici lako prepoznaju različite ambijente, događanja, lakše predviđaju gužve i bez napora mogu da se kreću kroz prostor.

Prema projektu je predviđena rekonstrukcija dela ulice dr Ilije Đuričića tako da se nivo kolovoza podigne na nivo trotoara ukidajući bankine i bilo koji drugi vid denivelacije terena, slika 2. Na taj način se ovaj deo ulice pretvara u zonu kombinovanog saobraćaja što pešake stavlja u primarne korisnike, a automobile u sekundarne. Cilj rekonstrukcije ovog dela ulice jeste da vizuelno poveže deo oko Prirodno-matematičkog fakulteta sa Trgom Dositeja Obradovića i na taj način formira veću kontinualnu celinu bez barijera. Ovim se u velikoj meri pospešuje kvalitet čitavog prostora.

Slika 2. Poprečni profil Ulice dr Ilije Đuričića

6. ZAKLJUČAK

Pristupačnost javnih prostora i institucija je od izuzetnog značaja za društvo u kulturnom, ekonomskom i etičkom smislu. Implementacijom standarda pristupačnosti ostvaruje se integracija svih grupa građana u društvene aktivnosti. S obzirom da su pravnim državnim aktima definisana pravila koja zabranjuju diskriminaciju na svim osnovama, urbanistički pristupačni prostori moraju postati standard.

Gradska konfiguracija ne sme predstavljati prepreku u ostvarivanju zakonskih načela i ljudskih prava. Implementacijom osnovnih elemenata pristupačnosti kao što su: horizontalna taktilna signalizacija, ispravno popločanje, rampe, rukohvati i ergonomski pravilno oblikovani urbani mobilijar, prostor univerzitetskog kampusa dobija na ambijentalnom, prostornom i društvenom značaju.

Rekonstrukcijom ovakvog prostora prema principima univerzalnog dizajna bi se značajno podigao kvalitet i standard urbanog područja Novog Sada. Na taj način bi građani spoznali vrednosti pristupačne sredine, a globalna svest o inkluziji, univerzalnom dizajnu i pristupačnosti bi bila mnogo proširenija. Univerzalni dizajn služi svim stanovnicima ove planete, olakšava kretanje, razumevanje i čitanje informacija oko nas, ublažava stres i podiže nivo zadovoljstva ljudi.

7. LITERATURA

[1] <http://universaldesign.ie/What-is-Universal-Design/History-of-UD/> (pristupljeno u septembru 2020. godine)

[2] <http://noois.rs/dokumenta-publikacije/113-usvojeni-zakoni/176-zakon-o-sprecavanju-diskriminacije-osoba-sa-invaliditetom> (pristupljeno u septembru 2020. godine)

[3] https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm (pristupljeno u oktobru 2020. godine)

[4] https://www.asla.org/2018awards/455654-Tongva_Park_And_Ken_Genser.html (pristupljeno u oktobru 2020. godine)

Kratka biografija:

Sara Stanić rođena je u Novom Sadu 1995. godine. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Arhitektura i urbanizam odbranila je 2020. godine